KRONIEKEN EN MEDEDELINGEN

1. Contactgroep: Recht en Sociale Wetenschappen, R.U.G., 26 januari 1981.

Op 26 januari 1981 hield Prof. Svetozar PEJOVICH een referaat voor de contactgroep over *Problemen van medebeheer en zelfbeheer*. Prof. PEJOVICH doceert aan de universiteit van Dallas-Texas en is decaan van de economische faculteit aldaar. Hij is auteur van talrijke werken en artikelen waarin voornamelijk de nadruk wordt gelegd op het nauwe verband tussen juridische instituties en economische verschijnselen. Hij is een van de voornaamste tenoren van de moderne ,,School of Property Rights''. Zijn meest bekende werk ,,Fundamentals of Economics. A property rights approach'' bevat een uitstekende analyse van de grondbegrippen van de economische wetenschap en de rol van de institutionele factor in het economische leven.

Prof. PEJOVICH is van Joegoslavische origine. Niet te verwonderen dat zijn aandacht grotendeels uitgaat naar de economische effecten van een rechtssysteem, gebaseerd op een collectief eigendomsrecht van de werknemers op het bedrijf. In zijn referaat stelde de spreker dat een vrije marktsysteem steunt op drie juridische pijlers, nl. privaat eigendomsrecht, contractuele vrijheid en een beperkte regeringsbevoegdheid. Het privaat eigendomsrecht impliceert dat de economische actoren (werknemer, kapitalist, ondernemer, zelfstandige) zelf de winsten van hun handelingen bekomen, maar ook zelf de risico's dragen van hun handelen. De contractuele vrijheid vormt het kanaal waarlangs economisch nuttige kennis kan worden verspreid. Juridische systemen, berustend op medebeheer zoals in West-Duitsland, en op zelfbeheer zoals in Joegoslavië, houden belangrijke modificaties in van deze pijlers van het vrije marktsysteem. Medebeheer impliceert dat de werknemers, in de praktijk in feite de vakbondsbesturen, zeggenschap krijgen in de investeringsbeslissingen van bedrijven, zonder er nochtans de risico's van te dragen. Dit ondermijnt in hoge mate de rationaliteit van dergelijke beslissingen. Zo kunnen de vakbondsbesturen ertoe geneigd zijn investeringsbeslissingen te richten op het in stand houden van bedrijven met het oog op behoud van de werkgelegenheid. Dit brengt mede dat economisch inefficiënte bedrijven worden in leven gehouden.

Zelfbeheer impliceert dat alle werknemers in de bedrijven ertoe gedwongen worden zelf de functie van ondernemer en kapitalist waar te nemen zonder nochtans de vrijheid te hebben bedrijven te verkopen. Daardoor ontstaan politiek-economische tendensen en spanningen, die de efficiëntie van het marktproces verstoren. Zo ontstaan in zelfbeheerde bedrijven tendensen om de bedrijfswinsten om te zetten in loonsverhogingen. Dit heeft een neerwaartse druk op het investeringsritme voor gevolg, waardoor een chronische werkloosheid bij jongere werknemers ontstaat.

In de discussie, volgend op het referaat van Prof. PEJOVICH, werd de nadruk gelegd op de rol van de kapitaalmarkt voor de efficiëntie van investeringsbeslissingen. De stellingen van Prof. PEJOVICH stuitten op pro's en contra's bij het publiek. Iedereen was het er echter over eens dat het referaat verhelderend was voor de problematiek van recht en economie.

Boudewijn BOUCKAERT

2. Activiteiten van het Seminarië voor Sociologie.

Reeds vijf jaar wordt aan het Seminarie voor Sociologie gewerkt op het vlak van de conflictsociologie en de polemologie. In het raam van deze werkzaamheden werd op 18 maart jl. Prof. J. NIEZING (hoofd van het Centrum voor Polemologie aan de V.U.B.) uitgenodigd om een lezing te houden over wat nu de hoofdproblematiek is van de polemologie, nl. de (kern)bewapening. Hij handelde meer specifiek over de tegenstelling tussen het traditionele en risico-analytische veiligheidsbegrip. Het traditionele (militaire, officiële) veiligheidsbegrip — zorg dat je sterker bent dan je tegenstander — heeft geleid tot verhoogde bewapeningsinvesteringen, maar niet tot meer veiligheid. De kans dat (nucleaire) wapens eens zullen worden gebruikt, is niet gering en het is zeker dat de gevolgen verschrikkelijk zouden zijn. Deze kans en effect bepalen samen het risico. De risico-analyse tracht nu zowel kans als effect te kwantificeren, maar ook te minimaliseren om meer veiligheid te creëren. De kwantificatie van de effecten is niet zo moeilijk, meer problemen levert de kwantificatie van de kans.

Het laatste gedeelte van de uiteenzetting was gewijd aan een poging om de huidige kans op zo'n kernoorlog te berekenen. Deze blijkt groot te zijn door de combinatie van kansen op ,,accidental, incidental en unintended wars''. Zo blijken er tal van ongevallen met nucleaire wapens te gebeuren (de minimumschatting is één ernstig ongeval per drie maanden). De toenemende internationale spanningen en crisistoestand maken verder een verkeerde interpretatie — in termen van vijandigheid — van zo'n ongeval veel waarschijnlijker, en het is zeker niet denkbeeldig dat een conventioneel begonnen oorlog ten slotte escaleert in een nucleaire apocalyps.

Hoewel de risico-analytische benadering wetenschappelijk aantoont dat onveiligheid toeneemt, en een oplossing dient gezocht in een vermindering van de kans b.v. door ontwapeningsbesprekingen, blijven de officiële instanties het traditionele begrip hanteren. Ook de bevolking neemt haar toevlucht tot schijnoplossingen (b.v. atoomschuilkelders) om zich te wapenen tegen een maatschappelijk ondraaglijke toestand. Hierbij mag men niet vergeten dat zo'n handelswijze mettertijd zelf-vervullend kan gaan werken en dus eerder conflictbevorderend i.p.v. remmend zal zijn.

Ann VAN DER HAEGEN

3. Colloquium: 200 jaar Kritik der reinen Vernunft, Gent, 27-28 maart 1981.

Indien we ons bevrijden van een aantal verkeerde vooroordelen omtrent KANT's filosofie, heeft deze ons zeker nog iets te bieden. Een van de taaiste misverstanden is dit: KANT zou willen bewijzen hebben dat het menselijk verstand *noodzakelijk* werkt volgens een aantal vaste principes die in de menselijke natuur a.h.w. ingeplant zijn, met het gevolg dat onze kennis geen enkele aanspraak op objectiviteit kan maken. Zulk een opvatting is vreemd aan KANT's denken. Integendeel, hij heeft juist getoond dat het verstand die principes wel degelijk kan negeren en dat dit voornamelijk gebeurt in de metafysica. Daarom precies werd de *Kritik* geschreven. Door zijn kritiek wil KANT nl. de grenzen aanduiden waarbinnen het verstand moet blijven wil het niet in de dromerijen van het meta-fysische denken terechtkomen.

KANT vroeg zich af hoe het mogelijk was dat sinds GALILEI de wetenschap op zelfzekere wijze haar betrouwbare kennis accumuleerde, terwijl er toch de vernietigende kritiek was van HUME niet alleen op de waarheidspretenties van elke metafysica maar ook op die van de wetenschap zelf. Kort gezegd komt HUME's argumentering hierop neer: we hebben slechts te maken met los van elkaar staande verschijnselen, d.w.z. er reveleert zich nooit een noodzakelijk verband tussen twee verschijnselen. Men kan b.v. nooit zien dat een verschijnsel A oorzaak is van een verschijnsel B. Als men het toch zo opvat, dan is dat louter een kwestie van gewoontevorming.

Maar indien kennis geen enkele voorspelling meer toelaat, dan bevat ze geen ervaring en is ze eigenlijk niet meer waard kennis genoemd te worden. Kennis heeft maar zin als men *op voorhand* kent. Als HUME's kritiek opgaat vervalt ook de legitimiteit van de *synthetische oordelen a priori* waarop de wetenschap steunt (dit zijn oordelen die niet een louter logische waarheid inhouden en die toch van dien aard zijn dat ze door geen enkele ervaring kunnen bevestigd of tegengesproken worden; het causaliteitsprincipe is zo'n oordeel).

Hoe zijn synthetische oordelen a priori mogelijk? Hoe is ervaring mogelijk? Dat zijn de Kantiaanse vragen. Tegen HUME werpt KANT op dat zijn scepticisme — en geldt dit ook niet voor moderne sceptici als FEYERABEND? — er het gevolg van is dat hij heimelijk blijft vasthouden aan het kennis-ideaal van de overeenkomst van onze kennis met de dingen zoals ze *op zichzelf* zijn. In die zin is objectieve kennis inderdaad onmogelijk, vermits het enige wat ons gegeven is sensaties (zintuiglijke indrukken) zijn, en deze zijn geen pure reflektie van een *Ding an sich* want ze zijn altijd reeds door onze eigen gesitueerdheid in ruimte en tijd mede bepaald. Opdat ervaring mogelijk zou worden welke de chaos van de sensaties overstijgt, moeten deze op objecten betrokken worden. Hier ligt precies de functie van het verstand: het houdt de sensaties bij in de verbeelding en *synthetiseert* ze door middel van een begrip tot aspekten van een zelfde object. Als ik b.v. iets zie bewegen dan kan dit enkel doordat ik na elkaar komende sensaties betrek op eenzelfde substantie die tijdens de beweging onveranderlijk blijft, m.a.w. als ik kan zeggen: dit zelfde object is nu hier, nu daar, nu ginds, enz... Het object is nooit zintuiglijk gegeven, het moet *gedacht* worden.

Nu kan men begrijpen hoe synthetische oordelen a priori mogelijk zijn. Het verstand kan de sensaties niet op eender welke manier synthetiseren. Indien het ervaring wil opdoen, dan moet het verstand synthetiseren volgens wel bepaalde regels en deze zijn a priori omdat ze de voorwaarde zijn *opdat er ook maar één object zou kunnen gedacht worden*. De begrippen a priori (de categorieën) en de synthetische oordelen a priori zijn de grenzen waarbinnen het verstand moet denken als het ervaring wil verkrijgen omdat ze de mogelijkheidsvoorwaarden zijn van objecten in het algemeen, afgezien van het feit over welk concreet object het telkens gaat. Zo is b.v. het synthetische oordeel a priori: „alle veranderingen gebeuren volgens de wet van de verbinding van oorzaak en gevolg" nooit door de ervaring tegen te spreken of te bevestigen en is het toch bij elke ervaring vooropgesteld, omdat het de voorwaarde zelf is voor het constateren van een verandering. Men heeft beweerd dat de quantumfysica een weerlegging zou zijn van KANT's opvatting omtrent causaliteit. Ze is er integendeel een bevestiging van: voor individuele deeltjes gaat de causaliteitswet niet op, zeggen de quantumfysici. Akkoord, maar dan kan men er ook geen ervaring over opdoen. En inderdaad, precies daarom experimenteert men steeds met deeltjes-*bundels*. Het object van ervaring is niet het individuele deeltje, maar wel een statistisch beschreven *verzameling* van deeltjes.

Het moet opvallen hoe KANT's redenering voortdurend *hypothetisch* blijft. *Indien* men ervaring wil, *dan* moet men zo en zo te werk gaan. Maar bijgevolg is er een bepaald ervaringsbegrip vooropgesteld. Het is niet de alledaagse, praktische ervaring die KANT op het oog heeft. Dat blijkt al uit zijn opvatting over causaliteit: A is oorzaak van B als B volgens een bepaalde regel *noodzakelijk* uit A volgt. Ervaring is voor KANT kennis van datgene wat steeds op identieke manier voorkomt, wat steeds zichzelf bevestigt, wat perfekte voorspelling toelaat. Kortom, het is het ervaringsbegrip van de objectieve wetenschap. Wat KANT dus uiteindelijk aantoont, is het feit dat ook *objectieve wetenschap geconstitueerd wordt* vermits ze een antwoord is op heel specifieke vragen en ze slechts tot thema heeft wat in haar perspectief aan bod kan komen.

Over objectiviteit en eindigheid bij KANT werd te Gent op 27 en 28 maart jl. een colloquium gehouden. Volgens de inleider, R. BOEHM, is KANT de eerste filosoof in onze geschiedenis die de eindigheid *positief* opvat: het bewustzijn is geen pure ontvankelijkheid en in die zin eindig, maar precies daardoor, zo heeft KANT getoond, wordt het niet door de realiteit opgeslorpt en kan het er dus iets over kennen. Van positivistische zijde waren er de bijdragen van K. BOULLART, die betwistte dat de synthetische activiteit van het verstand, zoals KANT haar denkt, effectief tot stand kan komen, en die van A. PHALET en F. VANDAMME die elk op hun manier tot een beter begrip trachtten te komen van wat die synthetische activiteit in feite zou kunnen zijn. A. PHALET deed dit met behulp van de mathematische logica, F. VANDAMME steunde op de semantiek van HINTIKKA. Er wordt aan KANT verweten dat hij in de *Kritik der praktischen Vernunft* het absolute weer invoert. B. ANGELET betoogde dat dit verwijt naast de kwestie is vermits het absolutisme reeds in de *Kritik der reinen Vernunft* zit en dit voornamelijk omdat KANT geen ander begrip van ervaring heeft dan dat van de moderne wetenschap. De overige sprekers waren: H. DECLÈVE (hij gaf een interpretatie van KANT die hem meer in de buurt van HEIDEGGER trekt); M. MEYER (hij sprak over een dubbelzinnigheid van het ervaringsbegrip van KANT die verantwoordelijk is voor het groot verschil van formulering in centrale passages van de eerste twee uitgaven van de *Kritiek*); V. MELLE (hij had het over de verhouding van fenomeen en *Ding an sich* bij KANT en HUSSERL); en W. OUDEMANS (hij toonde hoe bij KANT het conflict tussen het oneindigheidsverlangen van de mens en zijn feitelijke begrensheid tot uitdrukking komt).

Onze tijd geraakt stilaan uit de euforie van het ontwikkelingsdenken. HEGEL wordt duchtig bekritizeerd. Het denken tast zijn grenzen af: de materialiteit van de taal, het onbewuste, de paradigma's, enz... Wordt het klimaat weer Kantiaans? Toch krijgt de beperking hier niet steeds dezelfde betekenis als bij KANT. Eén voorbeeld: epistemologen als KUHN en FOUCAULT wijzen ook op de beperkingen van ons kennisvermogen. Maar op dit vlak is KANT radikaler dan zij. Bij hem is de beperking ook mogelijkheidsvoorwaarde van een bepaalde kennisintentie, die enkel en alleen door die *beperking* haar objekten *constitueert*.

Johan MOYAERT